

Cuprins

<i>Prefață</i> (Nicoleta Sălcudeanu).....	5
La Teba, mult după moartea sfinxului.....	19
Judecata de Acum	25
Convorbire imaginară cu sfinxul	25
De ce „cordiale” ?	32
Surîsul lui Voltaire	38
Rugați-vă să nu vă crească aripi.....	48
Momentul Waterloo	66
Scrisoare din partea unei necunoscute (I)	66
De la Judecata lui Paris la Judecata de Apoi.....	79
Scrisoare din partea unei necunoscute (II)	79
Pantera domesticită	98
Scrisoare din partea unei necunoscute (III)	98
Un amănunt	116
Nimic prea mult ?	117
Publicul și pantalonii lui Henry Miller	122
Scrisoare către T.F.	122
Artistul și arborele universului	127
A doua scrisoare către T.F.	127
Teatrul și Rubiconul regiei	134

Artistul și arborele universului

A doua scrisoare către T.F.

Être soi de plus en plus, pour être frères de plus en plus.

(J. Michelet)

Nu sunteți dumneavoastră primul care suspectează singurătatea scriitorului, așa că în privința asta nu vă reproșez nimic. Mai mult, recunosc că scriitorii înșiși au creat destule confuzii care au încurajat suspiciunile. Am auzit, de pildă, că Georges Simenon a făcut odată o demonstrație așezându-se într-o vitrină și scriind acolo un capitol de carte; dintr-o taină, scrisul era transformat astfel într-o curiozitate exotică. Dar să trec peste aceste amănunte. Mai ales că, am impresia, nu vă preocupă modul *cum* se scriu cărțile. Cel mult v-ar putea interesa *de ce* se scriu.

În fața relei înțelegeri a singurătății sale, artistul a avut totdeauna două soluții: să ridice din umeri sau să se explice. El a fost mereu tentat să creadă că tăcerea e cea mai decentă, dar cum prea mulți

l-au sfătuit uneori să nu uite că într-o perlă lucrul cel mai important este grăuntele de nisip, a fost obligat pînă la urmă să constate că n-are de ales. Unui asemenea îndemn nu-i poți răspunde printr-un refuz de principiu.

Dar ce se poate, totuși, explica? Omul poate fi singur în multe feluri, iar singurătatea e ambiguă. Uneori, ea este rezultatul unei opțiuni. Alteori, este rezultatul unei constrîngerii. Or, între singurătatea voită și singurătatea impusă e, vă dați seama, o prăpastie. Prima te apropie de tine însuși. Cea de a doua nu face decît să te îndepărteze de alții. Prima dăruie uneori. Cea de a doua frustrează totdeauna. Prima e foarte aproape de un început de drum. Cea de a doua e foarte aproape de un momînt. De altfel, din pricina acestei ambiguități, despre singurătate s-a vorbit în toate felurile. A fost și blamată și lingușită, și invocată și contestată, și dorită și temută. Și întotdeauna a stîrnit reticențe și reacții contradictorii; pentru că e ciudat să blestemi ceea ce îți e de ajutor și e greu să binecuvîntezi ceea ce te sugrumă.

Probabil, tot ce poate face cineva căruia destinul îi impune singurătatea e să nu se lase domesticit de ea. Altfel, riscă să încheie el însuși opera celor care l-au împins în deșert, ceea ce e și trist și iremediabil. Căci omul poate fi învins de mai multe ori în viață, dar el e domesticit o singură dată. Însă trebuie să adaug imediat că nici singurătatea voită nu e scutită de capcane. Uneori,

scriitorul ezită și se întoarce din drum. N-are curaj să renunțe provizoriu la viață pentru a vorbi despre ea. Alteori, dimpotrivă, el e în primejdie să se îmbete de propria sa singurătate și s-o transforme din mijloc în scop. Acum, renunțarea e chiar prea ușoară. Pentru cine să mai scrie cel care nu mai vede pe nimeni dincolo de foile sale? Ceea ce înseamnă că un artist se poate rata ferindu-se să se privească în ochi, dar el se poate rata și privind-se doar pe sine în oglindă.

De fapt, în artă războaiele se pierd aproape totdeauna în spatele frontului. Nu în câmp deschis, ci în defileele ceasurilor de singurătate pe care nimeni nu le vede și puțini le știu. Pentru că „în spatele frontului“ e totdeauna un om singur care-și caută un drum spre semenii săi.

M-ar ispiti să spun că turnul de fildeș a lăsat locul unei chilii de salahor, ridicată în unele cazuri chiar pe Golgota, căci scriitorul trebuie să îndure o lungă tăcere pentru a vorbi. Dar aceasta ar putea să pară o vanitate sau o pretenție de a considera singurătatea artistului un punct de onoare. Or, de fapt, unica scuză a artistului solitar este că el nu se retrage în singurătate pentru a trăi *fără* alții, ci ca să trăiască mai adevărat *pentru* alții. În plus, singurătatea unui artist nu este nici mai bună, nici mai rea decât a altor oameni. Ea poate fi la fel de zadarnică și la fel de fertilă.

De aceea, nu vreau să apăr această singurătate decât de o vină pe care ea n-o are: aceea de a

semăna cu fîntîna lui Narcis. Pentru că, în realitate, artistul se află la polul opus. Vreți dovezi? Ele sunt, după părerea mea, evidente. Narcis întoarce spatele lumii, pentru a renunța în cele din urmă și la sine, în vreme ce artistul, explorîndu-și singurătatea, speră că va descoperi în ea lumea. Unul se privește în oglindă pentru a muri. Altul, pentru a trăi și pentru a vorbi despre asta. Pentru ca Narcis să se salveze, ar fi fost de ajuns să fi întors capul. La un artist, aceasta ar echivala cu un abandon. Nu putem da altora decît ceea ce există în noi înșine și tocmai de aceea a fi singur din cînd în cînd e necesar, probabil, pentru a fi solidar totdeauna.

Dacă vreți, păcatul original al unui artist nu este atît singurătatea, cît dorința de a o face cu orice preț să vorbească. El e țintuit de aceea într-o ambiguitate care îl devoră din două părți. Într-o parte se luptă cu îndoielile și cu spaima că nu va fi înțeles; din cealaltă parte, aude reproșurile celor care-l învinuiesc pentru jumătatea sa de singurătate. Astfel că singurătatea unui artist este și povară și ogor. Și blestem și loc de muncă. Lumea este pentru el un adevăr mereu pierdut și mereu visat, strălucind la limita fiecărei nopți, iar tăcerea ascunde o dublă amenințare.

Căci dacă se rupe de lume, artistul vorbește în pustiu. Dacă n-are curajul să rămînă deloc singur, nu va mai avea ce spune. Și astfel, el descoperă la un moment dat că nici nu-și aparține complet,

nici nu se poate rupe cu totul de singurătatea sa pe care și-a pus în cap s-o fertilizeze. E singurul om, probabil, care nu poate năzui să-și vindece cu totul imperfecțiunile. Îl suspectați că neagă lumea? Nu, vă înșelați, el o caută. Credeți că e prea interesat de sine? Orice scriitor adevărat știe că nu-și poate fi de ajuns sieși. Și, de altfel, el scrie chiar din acest motiv. Rațiunea artei e comunicarea, iar cine cunoaște cât de cât viața lui Van Gogh știe că fraternitatea nu este reversul singurătății, ci victoria asupra ei.

În fapt, singurătatea unui artist este totdeauna contradictorie, pentru că el se retrage în singurătate nu pentru a tăcea. Și, cu cât e mai singur, cu atât e mai însetat să o spună cuiva, contestându-și singurătatea chiar prin faptul că o mărturisește. Concluzia, mi se pare, se impune: acolo unde singurătatea eșuează, triumfă arta. Nici un scriitor nu s-a confesat pentru că a fost singur, ci pentru că în singurătate n-a consimțit să devină mut, n-a renunțat la dorința de comunicare. În chiar momentul când începe să scrie, el recunoaște că trebuie să iasă dincolo de limitele sale, că nu poate trăi fără alții. Ce credeți că sunt în realitate invectivele sarcastice aruncate uneori din singurătate de un artist-solitar? Eu vă propun să vedeți în ele strigăte mîndre de ajutor. Cînd nu mai are curaj să spună că iubește lumea, artistul pretinde că o disprețuiește. Dar disprețul său nu e decît un mod de a ascunde o iubire care sîngerează. „Eu

sunt singur, în timp ce ei, ei sunt toți", spune cineva în Dostoievski. Artistul nu poate înainta prea departe pe acest drum. În singurătate, el descoperă ceea ce îl face solidar.

Dar e oare necesar să fim singuri pentru a face această descoperire? Într-adevăr, o asemenea întrebare trebuie pusă. De ea depinde în bună măsură soarta scriitorului. Pentru că și scriitorul vrea să se bucure din plin de lumea în care trăiește. Numai că pentru a iubi lumea trebuie, cum zicea Leonardo, s-o cunoaștem, iar pentru a o cunoaște trebuie mai întâi să ne cunoaștem pe noi. Probabil, nu poate fi cu adevărat solidar cine n-a plătit nici un tribut ca să nu iubească superficial. Numai cine a străbătut un deșert știe cu adevărat ce înseamnă setea.

O legendă din Mexic spune că arborele universului are două brațe. Unul al dragostei, altul al durerii. Și mă gândesc că, poate, și artistul e un astfel de arbore. Pe de o parte singur, pe de altă parte solidar, el își obține tocmai în singurătate dreptul de a iubi. Și uneori se ratează nu pentru că n-a dorit să fie solidar, ci pentru că n-a îndrăznit să fie singur, nu s-a cufundat destul de adânc în adevărul său, fără de care ar sfârși prin a repeta numai ceea ce aude la alții. Problema cea mai spinoasă a unui artist e tocmai aceasta, să țină o cumpănă dreaptă. Întrucât, trăind la o răspîntie, între „eu” și „noi”, el n-are voie să uite că o singurătate care naște tot singurătate înăbușă încet și că rostul singurătății sale nu poate fi decît acela de treaptă spre o solidaritate mai adîncă.

SERIA DE AUTOR

OCTAVIAN
PALER

„*Polemici cordiale* este un titlu totemizat, o emblemă ce a urcat lesne în transcendența copertei, și-a cucerit independența și se bucură de o carieră pe cont propriu. A devenit monedă de schimb cultural. Citite din perspectiva zilei de azi, *Polemicile cordiale* își păstrează prospețimea intactă. Toate, dar toate temele morale sau estetice, cu căptușeală etică, problematizate în aceste eseuri (deghizate în scrisori, discursuri și convorbiri imaginare) reverberează în prezent.

Apariția volumului marchează un punct de evoluție biografică și de creație semnificativ, o răscruce. Mai actual ca niciodată, Octavian Paler nu a dat lecții, nu a lansat apeluri către nimeni, și-a asumat lucid vulnerabilitatea. Dar această vulnerabilitate încapsulată devine armă redutabilă. «Pericolul civilității» e mai feroce decât oricând, pentru o lume în care nu se minte mai puțin, ci mai cinic și mai divers, o lume în care ne trăim libertatea urât.»

Nicoleta Sălcudeanu

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-1182-9

www.polirom.ro